

„...töltse jól megérdemelt büntetését Magyarország egyetlen szubalpin börtönében, Márianosztrán”

Fogdaügynöki jelentések a Váci Országos Börtönben 1960-ban történt éhségsztrájkokról

1960. április 7-én reggeli-osztásnál a kőműves brigád egyik tagja egy gyors mozdulattal a „trepnire” csapta a reggelijét. Példáját követve 16 társa nem vette fel az ételt, délután az asztalos és lakatosműhely 70 elítélte pedig már ennél is továbbment, és megtagadta a munkát. Így kezdődött a Váci Országos Börtönben az a tömeges éhségsztrájk, amely az 1956 utáni megtorlásokat követően a legnagyobb szabású zendülés volt büntetésvégrehajtási intézetben. Időpontja éppen az 1957 elejétől 1963 tavaszáig terjedő hatéves „nagyidős” rabsági időszak felező idejére esett. Lezajlása, letörése, utólagos felgöngyölítése és megtorlása éles fényt vet mind a korabeli börtönviszonyokra, mind a politikai elítéltek és fogvatartóik mentalitására.¹ A Kádár-korszak e sokáig titokban tartott eseményéről mindmáig keveset tudunk, pedig olyan jelentős és közismert szereplői voltak, mint Bibó István, Göncz Árpád, Litván György, Mérei Ferenc, Nagy Elek, Széll Jenő, vagy Mészáros Gábor, aki a váci börtön raborvosaként hosszú elbeszélő költeményében írta meg ezt a történetet.²

Az 1960-as váci éhségsztrájk kirobbanásának bonyolult és sokrétű előzménye volt. Az 1956-os forradalmat követő megtorlás elítélteinek első amnesztiarendeletere 1959 tavaszán, az április 4-i ünnep előtt került sor, de ekkor még mindössze 697 fő szabadult az elítéltek közül. Az amnesztiarendelet lehetőséget biztosított az egyéni kegyelemgyakorlásra, ilyenben részesült a Nagy Imre-perben elítélt idős és beteg Tildy Zoltán is. 1959. május 8-án az egyéni kegyelemadás elbírálására két bizottság is alakult, melynek tagjai az Elnöki Tanácshoz terjeszthették fel javaslatukat, illetve a legsúlyosabb ügyekkel a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma mellett megalakult bizottság foglalkozott.³ A bizottságok tevékenységének híre beszivárgott a börtönökbe is, és felfokozott amnesztia reményeket ébresztett mind a hozzátartozókban, mind az elítéltek körében. Az 1960-hoz kötődő – 1945-től számított – 15. évforduló csak még tovább fokozta a várakozást. Ezt a hangulatot, és vele a reményt csak erősítették a börtön őrszemélyzetének elejtett megjegyzései, és magatartása is.⁴ 1960. április 1-én jelent meg az Elnöki Tanács 1960/10. sz. törvényerejű rendelete a második részleges közkegyelemről, amely amnesztiában részesítette az 1957. május 1. előtti cselekményekért hat évet meg nem haladó börtönbüntetésre ítéltet, s egyéni kegyelemben részesítette többek között a forradalom résztvevői közül Déry Tibort, Donáth Ferencet, Jánosi Ferencet. Azonban ugyancsak szabadulást hozott – a törvénytelen ségken való részvétel miatt elítélt – egykori honvédelmi miniszternek, Farkas Mihálynak és fiának, Farkas Vladimírnak, az ÁVH volt alezredesének. A csalódottság csak tovább fokozódott Vácon, amikor nyilvánossá vált az amnesztiában részesülők névsora. A „Farkasok” szabadulása is felkorbácsolta az indulatokat, de a külföldi közvélemény nyomása miatt amúgy is kedvezményezett helyzetben lévő Déry Tibor személye még antiszemita színezetet is kölcsönzött az elégedetlenségnek, különösen, amikor a szabaduló Déry könyvekkel teli bőröndjeit cipelő börtönőrökről, s a kapu előtt rá várakozó Volgáról is szétfutott a hír a rabok közt.⁵ A váci börtönben rekedt politikai elítéltekben a csalódás és a düh indulata dolgozott, amitől igen feszültté vált bent a hangulat.

A váci éhségsztrájk geneziséhez, és a megtorlás jellegének megértéséhez ismerni kell a korabeli börtönviszonyokat is. Az 1956-os forradalom ítéleteit követően a Gyűjtőfogház őrizte a „kisdősöket”, vagyis az öt évnél rövidebb büntetésben részesülőket, a váci börtönbe kerültek az '56-os elítéltek közül a „nagyidősök”, akik öt évnél hosszabb börtönbüntetést kaptak, és a legszigorúbbnak tartott márianosztrai börtönben őrizték továbbra is a kegyelemre nem számító „osztályidegeneket”: a régi tiszteket, csendőröket, rendőröket, papokat, kulákokat, ún. úri elemeket és a még büntetésüket töltő háborús bűnösöket, akiket teljességgel el akartak zárni a többi elítélttől, s akik a megfélemlítés és a vasfegyelem miatt nem is lettek voltak képesek szervezkedésre. Az 1960-as amnesztiarendelet hatására a „kisdősöket” őrző Gyűjtőfogház szinte kiürült, míg a „nagyidősöket” fogva tartó váci börtönből mindössze 193 rab kapott kegyelmet a mintegy másfél ezer közül.⁶ Ezek után szinte törvényszerűnek látszott, hogy az elkeseredettség és a bent feszülő dühös indulatok a váci börtönben szabadulnak el.

Mivel az 1959-es közkegyelmi rendelet általi egyéni kegyelemben részesülés reménye továbbra is élt az elítéltekben – sokan hitték azt, hogy ítéletfelezéssel szabadulhatnak –, néhány izgatott, forrongó nap után végül április 7-én a reggeli-osztás közben kezdődött el az

éhségstrájk, amely másnapra kiterjedt a börtön többi egységére is. Hanyatlását követően azonban a váci börtön egy különösen kegyetlen részén, az ún. Doberdó föld alatti fegyelmi zárkáiban, még egy hétig tartott. A strájk spontán vagy szervezett jellegéről sokáig még maguk a foglyok sem tudtak megegyezni, de a belügyi szervek képviselői és a büntetésvégrehajtás illetékesei sem jutottak közös nevezőre a strájk megítélését illetően. Szervezett, előre megtervezett akcióról és nagypolitikai célokról – a májusra kitűzött párizsi csúcsértekezlet⁷ megzavarásáról – a belügyi és büntetésvégrehajtási szervek beszéltek. Ezt az álláspontot képviselte a váci börtönbe mindjárt az események kezdetekor kiszálló Földes László belügyminiszter-helyettes is, aki így emlékezett a Vácon történetekre: „Egyikük elmondta, az keserítette el őket, hogy több vezető ember és író – akik tulajdonképpen belesodorták őket az ellenforradalmi cselekményekbe – amnesztiát kapott és kiszabadult, ők viszont nem. Azt válaszoltam, hogy az Elnöki Tanács rendeletét nem bírálhatja senki. Viselkedjenek a börtön szabályai szerint, akkor kedvezményt kaphatnak. Visszatértünk Pestre. Másnap reggel jelentették, hogy az éhségstrájk megszűnt, vagyis 36 óra alatt teljesen összeomlott. Azok, akik a háttérből irányították, arra számítottak, hogy akciójukkal hatást gyakorolhatnak a Párizsban sorra kerülő májusi csúcstalálkozóra.”⁸ A strájk tehát rövid idő leforgása alatt véget ért, és a Doberdón elkülönítetteket is visszavitték a cellájukba, amint elfogadták az ételt. Néhány napig nem történt semmi, majd úrlapokat osztottak szét a váci rabok között, amelyen jelölniük kellett az elmúlt napokban történt étel- és munkafelvételeiket. A begyűjtött íveket feldolgozták, majd a rákövetkező napokban a strájkban valószínűsíthetően résztvevő több száz elítéltet három transzportban elszállították Vácról. Április 20-án éjjel kezdték a „főbűnösökkel”, a 15 fős csoportot Budapestre, a BM Gyorskocsi utcai Vizsgálati Osztályára szállították azzal a céllal, hogy fogolylázadás szervezéséért bíróság elé állítsák őket. A második csoportot, 29 elítélttel⁹ április 28-án éjjel Márianosztrára szállították át, közöttük Bibó Istvánt, Göncz Árpádot, Dr. Mészáros Gábort és Annus Istvánt, akikről a fogdajelentésekben sűrűn szó esik. A harmadik, nagyszámú csapatot, közöttük olyan ismert személyeket is, mint Mérei Ferencet és Széll Jenőt, Sátoraljaújhelyre szállították. Valamennyien, akik részesei voltak a strájkoknak, egyéves összkedvezmény-elvonásban is részesültek fegyelmi fenytésként, e szerint egy évre megfosztották őket a levélváltástól, a látogatástól és a csomagküldés jogától.

A dokumentum összeállításban a második transzporttal Márianosztrára átszállított elítéltek ott tartózkodásának néhány hónapját követhetjük nyomon három fogdaügynök, „Koltai” és „Csorba Pál” fedőnevű, valamint a saját nevén jelentő, Vácról rabként átszállított Czajlik Péter¹⁰ jelentéseinek tükrében. A rabok napi ellátásában segédkező, házimunkásként dolgozó vamzerek azt kapták feladatul tartótisztjeiktől, hogy derítsék ki, kik voltak a strájk szervezői, vezetői és április 7-én milyen céllal kezdték el a strájkot. A fogdaügynökök eredetileg kézzel írt jelentéseiből képet kaphatunk a váci és a márianosztrai börtönviszonyok közti különbségről, a nyomozók kihallgatási módszereiről, s azok kihallgatottakra tett lelki hatásairól. De írásaikból a vamzerek lelkivilágára is némi fény derül: kötelező penzumukon túl „önként és dalolva” jelentenek gyanútlan rabtársaikról olyan dolgokat, amiről hallgathatnának is. Jelentéseikből, mint apró puzzle-darabkákból, lassan kibontakozik a strájk története a maga ellentmondásosságában, úgy ahogy a résztvevők megélték. Bár az elítéltek próbálták humorral is fűszerezni az életüket, mint például Göncz Árpád, aki a séták alatt időnként mondogatta a többieknek: „töltsd jól megérdemelt büntetését Magyarország egyetlen szubalpin börtönében, Márianosztrán”,¹¹ de Bibó István visszaemlékezése szerint nehéz időket éltek át ott: „A kihallgatásnak a hangneme egyébként sokkalta rosszabb volt, mint a Fő utcaié; provokáló, agresszív, sértő volt; állandó letorkolás, kétségbevonás. Úgyhogy emlékszem, nagyon fölizgattam magam, és reszkettem az indulattól. Mikor replikáztam, egy dologra tértem mindig vissza: kérem, tessék bíróság elé vinni, boldog leszek, ha bíróság elé visznek, mert én nem tudom elképzelni, hogy létezik olyan bíróság, aki ezt a bűncselekményt meg tudja állapítani.”¹² A kemény bánásmódról már megérkezésükkor gondoskodtak a börtön irányítói, erről tanúskodik Niedermüller [Gyula] százados jelentése is: „...Wekerle őrgy. elvtárs tájékoztattott bennünket arról, hogy ezekkel szemben kemény börtönrezsimeket kell kialakítani. Már a befogadásuk alkalmával úgy mutatkoztam be, hogy még gondolatban se merüljön fel a váci események megismétlése bennük.”¹³

Az éhséglázadás után három hónappal a váci politikai elítélteket a Gyűjtőfogházba szállították át. A váci parancsnokot és több beosztottját leváltották, néhány őrt korrupciós vádakkal bíróság elé állítottak, s Vác megszűnt politikai börtön lenni.¹⁴ A Vácról az éhséglázadást követően Márianosztrára és Sátoraljaújhelyre átszállított elítélteket az év második felétől kezdődően a Gyűjtőfogház fogadta be.

Dokumentumok

1. „Koltai” fedőnevű fogdaügynök jelentése a Vácról Márianosztrára átszállított rabok figyeléséről, 1960. április 27.

Márianosztra, Orsz[ágos] Börtön

„Szig[orúan] Bizalmas!”

Jelentés

M[ária]nosztra, 1960. április 27.-én

Alulírott jelentem, hogy a Vácról ideszállított elítéltek szigorú elkülönítése és ellenőrzése végett eddig csak darabos suttogások formában sikerült némi „anyagot” gyűjtenem. Ugyanis az ott beosztott felügyelet érthető oknál fogva engem is fékez. Bár a Hadnagy Úr másként ismertette velem feladatom lényegét, mégsem úgy történt, pedig a megbeszélte taktika a jelek szerint szépen bevált volna. Nekem ennél a feladatnál az lenne a legfontosabb, hogy megnyerjek magamnak egy harmadrendű szerepet játszó, de fecsegő természetű elítéltet, és az intellektuellek közül is egyet, hogy bizalmukba férkőzve megtudjam mindazt, amire az operatív szerveknek ebből az ügyből kifolyólag szüksége van.

Szerintem a következőkre:

- a.) Milyen hangulat vagy egyéb vetette fel a sztrájk gondolatát?
- b.) Kik, melyik elítéltek kezdeményezték, és hogyan?
- c.) Tudott-e az előkészületekről esetleg valaki a bv. őrségből?
- d.) A lezajlott sztrájk főbb mozzanatai?
- e.) Kik azok az elítéltek, akik akár tevékenyen, akár másként, de résztvevői voltak a
- f.) sztrájknak, de nem kerültek felszínre?

Ezek volnának szerintem a legfontosabb felderítendő anyagok. És ehhez, hogy sikeres legyen a munkám, én a következő taktikát látom a legjobbnak: Nekem, mint „házimunkásnak”, ügyesen fel kell használni azokat a lehetőségeket, módszereket, amelyek ilyen esetben előfordulnak. Pl. most, amikor a dohányosok még fájlalják, hogy nincs szívnivaló, a fiatalabbak pedig több ennivalót is szívesen vesznek, így néha-néha egy bedobott cigaretta, egy-egy „velük együttérző” jó szó, vagy csak sajnálatos fejcsóválgatás is bizalmat ébreszt, ha azt ők úgy tudják, hogy az őrség háta mögött reszkirozok értük. Minden, még a legkisebb alkalmat is felhasználni arra, hogy tiszta képet kapjunk a sztrájk előzményeire és körülményeire. Úgy hiszem, hogy az operatív szerveknek is az igazság felderítése a legfontosabb. Így esetleg ártatlanok is állhatnak gyanúsítás alatt, viszont jól lehet az is, hogy még vannak olyanok, akik még „futnak”, illetve akiknek sikerült kibújni a felelősségrevonás elől. Ezt az utóbbit annál is inkább hiszem, mert már ezek közül is tettek olyan célzást (amikor a borotvapamacsokat osztottam ki borotválás előtt:), hogy: „Oh, öregfiú, leszünk még itt száznál is többen, most hirtelen csak minket kapkodtak össze.”

Szentmártoni Sándor (629-622 Tkv. sz.)¹⁵ és Szegedi György (296-003 Tkv. sz.) a szereplők közül kettő a következőket mondta: „Édes öregem! Tudjátok ti itt, hogy miért hoztak minket ide?” (Erre én azt válaszoltam, hogy össze-vissza mondogatják, de senki elítélt még nem tud biztosat.) Erre ő: „Mi értetek is harcolunk, ezt add tovább, hogy megtudják a rabtársak, hogy mi az igazságtalanság ellen fogtunk fegyvert, és Vácott 800 elítélt kezdett éhségsztrájkot, azért mert a Nagy Imre volt „fejeseit” és egy csomó zsidó író szabadon engedtek, mivelünk még csak „leírás” sem történt. De nem fogjuk abbahagyni itt sem a harcot, csak egy kicsit megismerjük az itteni helyzetet. Meg, hát ígérgettek fűt-fát, hogy majd lesz-e az ügyünkbe valami változás, a fene tudja. Mindenesetre várunk egy kicsit még, hátha észhez térnek. Ha pedig nem, hát itt most eggyel több okunk lesz, mert tiltakozni fogunk az ellen, hogy osztályidegenek között legyünk. Van neked fogalmad milyen ribilliót csináltunk mi Vácott? Három napig még a munka is szünetelt, és egy héten átjártak hozzánk a minisztériumból, és az Országos Börtönparancsnokságtól is. Csak úgy nyüzsgöttek az alezredek, meg a hasonló fejések, [...].¹⁶ Képzeld, az a szemét Darázs [István]¹⁷ is mint törzstiszt jelent meg ott, pedig az hírtett róla, hogy lefoglta már őt is. Pedig az a csavargó megérdemelné, mert Észak-Magyarország legkegyetlenebb pufajkás parancsnoka volt. Na de nem kell félni, május 16. majd Kádárnak is nagy változásokat fog hozni, sőt meglepetéseket. Ugyanis Hruscsov most készül Adenauerhez és ez döntő lépés lesz ránk nézve is. Mi csak megvagyunk itt kérlek, de mi történt azzal a 22 rabtársunkkal akiket állítólag a Fő utcára (Pv.)¹⁸ szállítottak...? El tudom képzelni, hogy azokból hogyan fognak még egy csomó elítéltet

kipréselni azok közül, akikre nem figyeltek fel eddig és sikerült kibújniuk. Hát még a „Heti Híradó”¹⁹ nem írta meg az esetünket? (kérdezte). Végül azt kérdezte még, hogy ismerem-e Lupkovics [György],²⁰ Bán István²¹ és Babits László elítélteket, s kik vannak még itt Nyíregyházáról?

Ennyit sikerült három nap alatt csupán [megtudnom], és hogy többet, illetve a már jelzett részleteket is fel tudjam deríteni, ehhez elsősorban Hadnagy Úr hozzájárulása és intézkedése szükséges olyan irányban, hogy: 1. Velem ismételtan ismertetni a szempontokat. 2. Úgy intézkedni, hogy nekem módomban legyen az általam kiszemelt váci elítéltet segítség gyanánt igénybe venni, persze arra én ügyelek, hogy ő, illetve az, aki kijönne néha segíteni, a többi társaival érintkezni, vagy jelezni ne tudjon. Adja át a közölnivalóját nekem, s majd én „továbbítom.”

Eddig csak a kiblízés, és takarítás alkalmával lehettem fent és akkor is kettesben Garas elítélt házim[unkáss]-al, ez is csak fékez, mert előtte én se dolgozhatok.

Azért volna szerintem a legjobb megoldás az, hogy én egyedül, és állandóan fent lehetnék mint házim[unkás]. És amikor a kiblízés-takarítás van, olyankor mindig kiengedi a felügyelet azt a személyt, akit én előtte neki előre jelezni fogok. Este pedig nyugodtan megírhathnám mindig a jelentésemet, amit aznap sikerült megtudnom.

Jó lenne, ha személyesen beszélhetnék Hadnagy Úrral, mert van egy kibontakozóban lévő ügy, amiben nem tudom meddig merülhetek bele mielőtt Hadnagy úrral beszélhetnék.

Más lényeges jelentenivalóm nincs!

Kmft.

Koltai elítélt

[ÁBTL 3.1.2. M-18703. 80–82. Aláírás nélküli, kézzel írt jelentés.]

2. „Koltai” fedőnevű fogdaügynök jelentése Dr. Mészáros Gábor Vácról átszállított elítéltről, 1960. május 16.

Márianosztra, Orsz[ágos] Börtön

„Szig[orúan] Bizalmas!”

Jelentés

M[ária]nosztra, 1960. május 16-án

Feladatom volt: Dr. Mészáros Gábor elítélten (volt orvos proff. [sic!]) keresztül megtudni, hogy mi volt a Váci börtönben lezajlott sztrájk előzménye, célja és [kik voltak] annak értelmi szerzői.

A fentebb említett feladatommal kapcsolatban jelentem az alábbiakat:

Mivel az „elkülönített” részen, az MZ-körletben²² én voltam az egyik házimunkás, így már látásból ismertük egymást Mészáros Gábor elítélttel, s a kórházban történt találkozásunk alkalmával már nem voltam teljesen idegen Mészárosnak, ami nagyban elősegítette a kölcsönös bizalom kialakulását köztünk. Hiszen egy-két jelentéktelennek látszó apró „házimunkás” szívességnak mindig meg van ilyen esetben az eredménye.

Kórházba való találkozásunk alkalmával, Mészáros Gábor örömének adott kifejezést, ellenben Dr. Lukács Elemér kissé bizalmatlannak mutatkozott. Sőt a későbbiek folyamán teljesen lefékezte Mészárost közlékenységében, amikor érdeklődtem Mészárostól afelől, hogy hogyan zajlott le a váci sztrájk, franciául figyelmeztette, hogy „lassabban, mert a falnak is füle van!”

Egy kis ideig megfigyeltem, hogy az egymás közti beszélgetések, stílusok, finom[ságából] vagy durvaságából meg tudjam állapítani Mészáros Gábor kb. karakterét. Sikerült is! Igen magas, az átlag intelligencián felül áll! Érzékenysége és tapintatossága igazi orvosra vall, ha szabad azt mondanom, hogy az úgynevezett „régigazi úriember” típus, aki nem tud hazudni, hanem inkább nem beszél. Ezenkívül étkezések előtt és után, valamint esti takarodó után mindig imádkozni szokott. Amikor azt kérdeztem tőle (Mészárostól), miután ő elmondta, hogy milyen jó dolga volt Vácon, mint raborvos: „Hogy hát tulajdonképpen mi volt ott Gábor bátyám, hogy ilyen komoly emberek is belekeveredtek ebbe a marhaságba?” Erre Mészáros a következőket mondta el: „Nézd, fiam! Ezt a megmozdulást nem lehet éppen marhaságnak nevezni, ahogy te helytelenül mondtad. Ez elég komoly akciónak indult, és nem is most keletkezett, ahogy ti tudjátok itt, hogy az amnesztia végett történt ez. Nem kérlek!

Hanem ez a gondolat már felvetődött 1959 karácsonya előtt is, méghozzá akkor úgy értesültem, hogy Bibó²³ szervezett valamit, amivel magunkra akartuk vonni az elítéltek figyelmét. Ezt pedig az a körülmény hozta magával, amikor akkor már két esetben félrevezettek bennünket, olyan formán, hogy kihirdették azt, hogy felül fogják vizsgálni a külön tanácsok és a népbíróságok által hozott ítéleteket. Igen ám, de közben valóban szabadítottak néhányat, és így Bibónak el kellett vetni ezt a tervet, hiszen nem mondhattuk azt, hogy senki sem szabadult. Csúfolták is annak idején ezért a visszavonulásért Bibót, akit különben egynapos miniszternek neveznek, mert valóban csak napkeltétől napnyugtáig volt miniszter. Tehát ez elmaradt akkor. Most pedig úgy tudom, hogy a kőműveseknél dolgozóknál vetette fel újra valaki, ha jól emlékszem a brigádvezető biztatására indult el ez a lavina. Nekem ezt Veres Dezső²⁴ üzentte Dr. Kertész Dezsőn²⁵ keresztül. Nem is értem rá sokáig latolgatni a hallottakat, máris jöttek és ránk zárták az ajtót.²⁶

Engem is kihallgatott később Rózsa őrnagy,²⁷ aki tudta, hogy nekem milyen beosztásom volt, és éppen ezért azt kérdezte tőlem, hogy »Na jó azt elhiszem, hogy maga nem sztrájkolt, de sok sus-musról van magának tudomása.« Ilyen szavak hallatára, hogy sus-mus, hát eltökéltem, hogy bezárkózom. Pedig, ha nem ezt a hangot használja velem szemben, én nyíltan megmondtam volna, hogy mi fáj az elítélteknek, és kinek mi a véleménye az ilyen igazságszolgáltatásról, mint ami itt a szemünk előtt lejátszódott. Nagyon felsült velem a Rózsa őrnagy azzal a kísérletével is, amikor engem egy külön kórterembe tetetett, ahol pont olyan elítéltet ültetett mellém, akiről mindenki tudta, hogy a Központi Bizottság tagja volt az illető, tehát virtigli kommunista. De az ő, aki betette őt mellém, ahogy csukta be az ajtót, a szájára téve a mutatóujját figyelmeztetett, hogy ne beszéljek. Rögtön megértettem mindent.

Utána engem újra munkába állítottak, de most már nem az MZ körletben, hanem a Soós szds. mellé a kórházba. Itt hat napig dolgoztam még. De Nagy Lajos elítélttől, aki nekem hat hónapig volt gyógyszerelosztóm, s később házimunkás lett, tőle üzentem a kollégáknak, hogy egy ideig ne ostromoljanak, mivel attól tartottam, hogy figyelteni fognak. Mert tudod, hogy van fiacskám...? Én mint orvos sok szívességet tudtam tenni, így sokszor voltak olyanok, akik megkértek arra, hogy ha XY jön vizitre, hát akkor őt is hivassam fel valami egészségügyi oknál fogva.

Tudom, hogy Rózsa őrgy. erre célzott, amikor nekem azt a sus-must említette, na dehát így kell egy idős orvossal beszélni? Azt meg Nagy Lajostól tudtam meg szintén, hogy engem egy bizonyos Zelei Péter házimunkás beárult azzal, hogy nem beteget is »kezelné« szoktam. Én meg vagyok győződve, hogy ő miatta kerültem a listára én is, Zsiros Bandi, az ottani főházi[munkás] is tett hasonló említést erről a Zelei Péterről nekem.

Mikor az első listát felolvasták, megkönnyebbülten vettem tudomásul, hogy én nem vagyok köztük. De nemsokára rá, már jött az őrségtől az egyik őrmester és közölte velem, hogy a másodikon én is rajta vagyok, Dr. Lukács Elemérrel együtt. Aztán így kerültem ide. Csak azon csodálkozom, hogy Marjai, és pld. Jenei [Andor]²⁸ meg a kis Czajlik hogy kerültek köztük...?

Itt aztán már elmondtam a főorvosnak is a dolgokat és kértem a tanácsát. Azt mondta, hogy kérjem a kivizsgálását, ha úgy érzem, hogy büntetlenül vagyok itt. Hát majd megpróbálok összeállítani, egy panaszbeadványt a belügyminiszterhez. Az itteni szigorúság ellenére azért rendesen bánnak velünk, csak hát tudod fiacskám más volt Vác.” – fejezi be ezzel kapcsolatos beszélgetését Dr. Mészáros Gábor elítélt.

Hozzá kell még fűzzem azt, hogy bár egészen őszintének látszik Mészáros Gábor elítélt, de nem lehetett nekem rögtön „visszakérdezni”, vagy nevek után tapogatózni, korainak véltem. De ha nincs vele Dr. Lukács Elemér is, úgy sokkal könnyebben vezettem volna a beszélgetésünk fonalát, és a részleteket is mélyebben érinthettem volna. De így nem mertem próbálkozni éppen Lukács rafináltsága miatt.

Meg vagyok róla győződve, hogy Dr. Mészáros Gábor elítélt még sok hasznos adatot fog szolgáltatni anélkül, hogy ő tudná, csak meg kell találni az Achilles sarkát. Más, lényeges jelenteni valóm jelenleg nincs még tisztázva.

Kmtf
Koltai elítélt

Értékelés: A jelentés értékes, mert Mészáros Gábor elítélt beszélgetését írja le a váci eseményekkel kapcsolatban. Tartalmazza a jelentés azt is, hogy eredetileg mikor és kinek az elgondolása alapján, és miért akartak sztrájkolni. [A jelentés tartalmazza] Egyes elítéltek, örök és Mészáros szerepét az ügyben

Intézkedés: Kombinációval legalább egy fél napra elviszem a zárkából Lukács Elemért, hogy az ügynök nyugodtan beszélgethessen Mészárossal.

Feladat: Megállapítani azt, hogy kik voltak a sztrájk szervezői, irányítói, és az egyes személyeknek mi volt a feladatuk?

Találkozás: 1960. máj. 20.

Darin Antal
r. fhdgy.

[ÁBTL 3.1.2. M-18703. 83–86. Darin Antal aláírásával ellátott, kézzel írt jelentés.]

3. „Koltai” fedőnevű fogdaügynök jelentése Bibó István Vácról átszállított elítéltről, 1960. május 27.

Márianosztra Orsz[ágos] Börtön
Nytsz: 253-1398/60.

Adta: „Koltai”
Vette: Darin fhdgy.
Idő: 1960. május 27.
„Szigorúan bizalmas!”

Jelentés
Márianosztra, 1960. május 27-én

Feladatom volt: Bibó István elítélttől megtudni a Váci börtönben lezajlott sztrájk előzményeit, célját, és a „hangadók”-at névszerint

A fentiekkel kapcsolatban jelentem az alábbiakat:

Bibó István elítéltet sajnos csak egy esetben volt lehetőségem megközelíteni és így a „kezdő lépéseken” kívül többet nem tudtam megtenni, mivel a Főhadnagy Úr taktikája (a vizezésnél segíteni fog) csak részben lett végrehajtva ez az utasítása Pichler bv. töm. úr szabadsága miatt.

Különbén az első találkozásunk így jó sikerült, mert a felügyelet talpraesetten állította be ezt a „segítést”, és gyanút nem keltett. Sőt mivel, ahogy már szóbelileg jelentettem is már, Bibóval két esetben beszélgettünk néhány szót. Amikor az a „sötét”-ben volt fegyelmin – így könnyebb volt megindulnia, – mivel a bizalom alapját még itt leraktam nála, vagyis kezdett bizalmasan beszélgetni velem.

Most, ahogy találkoztunk vele, azzal fogott velem kezét annál a bizonyos vízcsapnál, hogy: „Na végre talán megszűntem vesztegzár alatt lenni!?” Erre én azt válaszoltam neki, hogy: „Igen, most szerencséd van Pista bátyám, mert ma »jó« őrség van szolgálatban és mivel a másik házinak felvágta az orvos a vállát, így csak egyedül vagyok és én kértem az őrt, hogy adjon valakit legalább a vizet engedni a kannákba. Mire azt mondta az őr, hogy az utolsó zárkából majd kiengedi azt, akinek jó a lába, hát így kerültél ki. Csak arra kérlek, hogy fegyelmezetten viselkedj, a vízcsaptól távolabb ne menj, mert akkor be fog küldeni az őr. Megérted ugye, hogy attól tartanak, hogy esetleg valamelyik zárkába »drótozol« valamit. Inkább, ha megbízol bennem, Pista bátyám, és ha van valamelyik váci kollégádnak mondanivalód, én szívesen továbbítom az üzenetedet, amikor arra alkalmas pillanat adódik” – mondtam én Bibónak.

Mire ő a következőket válaszolta: „Nagyon szép tőled ez a szolidaritás, Jánosom, csak tudod itt annyira össze vagyunk csere-berélve, hogy pld. azt sem tudom, hogy ki van már a harmadik zárkában. Mert itt csak a mellette lévő zárkatársakat ismerheti az ember. Borzasztó, ahogy meg van ez itt szervezve. Nem hiába emlegették az elítéltek „mumusként” ezt a M[ária]nosztrai börtönt, de ez az is. Igaz, hogy másrészt kellemesen csalódtunk, azt hiszem mindannyian váciak, mert ahogy minket itt fogadtak, hát rosszabbra voltunk felkészülve. De nincs gorombaság, hálstennek, csak ez a túlzott fegyelem talán az, ami nekünk szokatlan. Attól tartok, hogy ezek a fiúk itt némelyik össze fog roppanni, mert ugyebár mindig vannak gyengébbek, és azok esetleg arra számítva, hogy előnyük fog származni abból, ha elkezdenek fecsegni. Nem sok ilyen akad köztünk, de azért van. Hiszen nem vagyunk egyformák.

Tudod én a váci akciót is másként képzeltem el, és mégsem úgy sikerült, ahogy az pontról-pontra ki volt dolgozva. Ezt annak köszönhetjük, hogy már az első ütem el lett rontva az ingadozók által. Másrészt pedig nagy hiba volt az is tőlünk okosabbaktól, hogy nem mi értelmiségiek kezdtük nyíltan az akciót, hogy ezzel bátorságot és kitartást, erőt adhattunk

volna a kisebbekbe, hanem pont az ellenkezője történt. Mivel Dr. Göncz²⁹ és Veres Dezső tervmódosításról spekuláltak, közben nem tudtuk időben értesíteni erről a változásról a fizikai munkán dolgozókat és erre persze azok az első tervezés értelmében cselekedtek. Persze mi következhetett ebből? Felborult a szervezettség és kis csoportok támasz nélkül, irányítás nélkül cselekedtek. Végül persze hogy az értelmiség is csatlakozott, de már elvesztette jellegét, tekintélyét az egész megmozdulás. Nekem aztán pont jó jött, hogy így történt az eset, mert ha bárki megkérdez engem, hogy mi történt, én nyugodtan védekezhetek most azzal, hogy »Kérem én csak későn és szolidaritásból léptem sztrájkba, nehogy a fizikai dolgozók azt mondassák, hogy mi értelmiségiek kihúztuk magunkat az egész megmozdulásból.« Arról pedig, hogy hogyan kell harcolnunk az igazságunkért miután Nagy Imre környezetéből is csak a kicsinyek maradtak bent, és a tábornokok is szabadultak, a kis katonák meg szintén »ülnek« tovább, ennek a ténynek furcsa és érthetetlen arculatára viszont mi értelmiségiek hívtuk fel a figyelmét a kevésbé jártas embereknek, tehát sehogy se lett volna gerinces dolog őket cserben hagyni.

Van itt azonban egy néhány köztünk, akik nem tudom miképpen kerültek közénk. Pl. az öreg Kiss bácsi meg az a félkegyelmű Lendvay Dani és Gerényi [Gyula].³⁰ Ezek csak rontják jelenlétükkel a többit.

Megvagyok győződve arról, kérlek szépen, hogy még lesz ennek folytatása, ahogy én ismerem az embereket. Nem lehet csak úgy megfélemlítéssel eloltani egy-egy ember [...] ³¹ sérelmét, amit az igazságtalanság gerjesztett benne tűzzé. Én író ember vagyok, Jánosom, és sokat [...] ³² harcoltam már az életben az igazságért. Ezért szerettek az emberek Vácán is épp úgy, mint kint a szabad életben. Respektáltak is mindig. Tudnék én neked néhány dolgot elsorolni, amit én személyesen vívtam ki. Szeretett az őrség is Vácott, de ott valahogy emberebb emberek vannak ezen a poszton, mint itt. Nem mintha panaszkodhatnék itt valamelyikre, de mégse jönnek le közénk a zárkába elbeszélgetni, mint ahogy ott tették. Itt, ha ránéz az ember egy-egy őrré, úgy látja mintha a fogdászabályzatot magát nézné. Nincs mosoly az arcukon, csak az a hivatalos külső és szigor” – fejezi be a beszélgetést Bibó István elítélt.

Meg kell jegyeznem azt, hogy ő sokkal szebb beszédstílusban mondta el a fentieket, amit igyekeztem tőlem telhetően legalább megközelítően visszaadni.

Mélyebben az idő rövideje miatt, és azért, hogy túl érdeklődőnek ne tűnhessek fel előtte, nem reszkíroztam első alkalommal többet.

Kmft.

Koltai elítélt.

Értékelés: A jelentés értékes, mert Bibó István elbeszéléséből meg lehet állapítani, hogy az egész akció előre meg volt szervezve. A szervezők közül a jelentés egy pár nevet meg is említ.

Intézkedés: Az MZ körleten elintézem azt, hogy Bibó vizezésnél és kiblizésnél segítsen és ilyenkor az ügynök tud vele beszélni. A jelentést felhasználásra az alosztályra megküldöm.

Feladat: Meg kell állapítani, hogy kik dolgozták ki „pontról-pontra” az akciót név szerint? Mi volt az a módosítás, amit Göncz és Veres Dezső akartak csinálni? Kik voltak az egyes helyeken az összekötők?

Találkozás: 1960. június 6-án.

Darin Antal

r. főhadnagy

[ÁBTL 3.1.2. M-18703. 89–92. Darin Antal aláírásával ellátott, kézzel írt jelentés.]

4. „Koltai” fedőnevű fogdaügynök jelentése Bibó István elítéltről, 1960. június 2.

Márianosztra Orsz[ágos] Börtön

Adta: „Koltai”

Vette: Darin fhdgy.

Idő: 1960. jún. 2.

„Szig[orúan] bizalmas!”

Jelentés

Márianosztra, 1960. június 2.-án

Feladatomból volt Bibó István elítélésétől megtudni, illetve „tisztázni” vele azt, hogy hogyan volt „pontról-pontra” a váci börtönben lezajlott sztrájk szervezése és melyek voltak azok a módosítási részletek, amit Dr. Göncz Árpád elítélt ingadozása (vacillált) meghiusított?

A fentiekkel kapcsolatban jelentem, hogy a mai napon Bibó István elítélte Lavorsúrolás ürügyével dolgoztam együtt kb. két órán keresztül. „Igen boldog vagyok, Jánosom, (mondta:) hogy megint egy kis mozgási lehetőséghez jutottam.” Erre én azt válaszoltam, hogy: „De remélem nem veszed »kitolásnak«, hogy mindig éppen a legpiszkosabb munkához hivatlak ki segíteni, mert tudod mi háziak nyakig vagyunk munkával mindig és sajnos csak akkor akad egy kis segítség ha a »jó váltás« van szolgálatban, s ilyenkor is veletek váciak[kal] nagyon körülményes minden. Látnod, csak ez a komoly képű törm.-er mer néha kiengedni, ezt is nagy könyörgésre teszi.” Mire Bibó elítélt azt mondta, hogy: „Ugyan kérlek! Hát van neked fogalmad, hogy milyen szívesen csinállok bármit is, csak egy kicsit mozoghassak. És különben is a börtönben mindent úgy kell venni, ahogy van. Én külön megfogom kérni, most amikor befog engedni a törzsőrmester, hogy akár mikor hívjon, bármilyen munkát vállalom. Külön és ismételtlen megköszönöm neked a »Szputnyikot« (Heti Híradót). Mire én közbevettem és rögtön rákérdeztem, hogy „na és mi a te véleményed a csúcsértekezlet kudarcát illetően Pista bátyám?” Erre Ő: „Ugyan-ugyan! Hát ez a kis gömböc Hruscsov azt képzelte, hogy a négerekkel lesz dolga, akik talán megtették volna azt a kívánságát, hogy térden állva bocsánatot kérjen[ek], de egy Eisenhower [sic!] tábornok, egy amerikai elnök soha. Az is lehet, kérlek, hogy Hruscsov tudta azt, hogy nem fognak meghajolni előtte, és éppen ezért kezdte ilyen állati nyilatkozattal, csak azért, hogy elodázza a dolgokat. Nincs kizárva az sem, hogy Hruscsov úgy látja a helyzetet, hogy elkerülhetetlen a háború, és éppen ezért van az az éles fenyegetés a támaszpontok felé, ami arra enged következtetni, hogy igenis fel van már most készülve a Szovjet is, és ő akarja kiprovokálni a háborút, ez viszont a kommunizmus katasztrófáját jelenti, s ezt ők jól tudják.

Annyi biztos Jánoskám, hogy ez volt a legveszélyesebb három politikai lépcsők egyike, amelyikbe most Hruscsov [sic!] a békét szajkózva rálépett. Persze ti itt úgy el vagytok szigetelve a külvilágtól Jánoskám, hogy még egy »Népszabadság« se fut be sehonnan. Pedig azt kellene még átfutni, mert abból mégis lehet a hazugságokból is következtetni. Nézd fiam, én író ember vagyok, s tudom, hogy mi a sajtó, ha az »övékét« egyáltalán sajtónak lehet nevezni.” Ennyit és így nyilatkozott Bibó István a „Heti Híradó” utóbbi számáról. Majd átvettem a szót s igyekeztem a váci eseményekre visszavezetni a beszélgetést, mondva, hogy: „Úgy hallottam Pista bátyám, hogy rövidesen felülvizsgálják a ti fegyelmi ügyeteket, és akiről ki fog derülni, hogy csak kevésbé bűnös, az rövidesen dolgozni fog, mert itt nagy munkáshiány van”. Erre Ő azt mondta, hogy: „Ebben én nem nagyon bízhatom, sajnos, mert rólam jól tudják, hogy mit tettem azért, hogy a tervbe vett sztrájknak meg is legyen az eredménye. Persze »ezek«-nek fogalmuk sincs hogy hány hónapos keserves munkába, álmátlan éjszakába került ez nekünk, mire végre-valahára kész lettünk. Ugye itt figyelembe kellett venni azt is, hogy a kinti hangulatot is meg kell, hogy zavarja a mi megmozdulásunk. Le kellett ellenőrizni azokat az öröket, akiknek ebbe a játékba szerepet szántunk, végül »rostálni« kellett sok élehetetlen fickót az elítéltek közül is stb. stb. Munkahelyenként és csoportonként úgy elosztani, hogy mindenhová kerüljön az értelmesebb elítéltek közül. Oh, Jánosom! Ha az a csacsi Göncz nem kezd el spekulálni, akkor... egy villanyjelzésre pokollá lehetett volna változtatni az egész börtön területét, ahol már úgyis úgy zümmögött minden a felháborodástól, mint egy kitörni készülő méhkas. S lásd mi lett belőle!? Egy halva született gyermek. Neked nincs fogalmad, hogy mit lehetett volna elérni ennyi feldühödött, a szabadsága után sóvárgó emberekkel, s íme itt csücsülünk, és némaságra vagyunk ítélve. Még csak kacintani sincs módja senkinek. De én meg vagyok győződve arról – ahogy én a váci társaságot ismerem –, hogy nem fognak sokáig túrni itt sem. Ne haragudj, de mi nem vagyunk még olyan elfásult emberek, mint ti itt, akik már 8-10 éveket börtönben vagytok. Bennünk még ég a küzdelem az elszántság, ha az igazságunkért kell harcolni. Minket nem lehet már ígérekkel elámítani. Ez csak egyszer sikerült nekik. És meglásd, ha itt csak 5-6 váci dolgozni fog, az majd elhinti köztetek is azt a magot, ami gyökeret kell, hogy verjen minden elítélteben. Csak nálatok itt Nosztrán az is nagy baj, hogy kisebbségi érzésben vagytok azért, mivel állandóan ott zúg a fületekben az a borzasztó szó és kegyetlen megkülönböztetés, hogy osztályidegenek vagytok. Ennek már régen el kellett volna tűnnie még a Rákosiékkal. De ti itt csak hallgattok, és nem törődömséggel fogadnátok talán már azt a rendelkezést is, hogy már pedig most minden osztályidegent likvidálni fogunk!³³ Igen ez így van fiam. Én ismerem az embereket, hiszen én is

voltam valamikor valaki, s ezt Vácon az őrség, ha titokban is, de észrevettem, hogy respektálta. Itt sajnos olyan elfogult hülyék szolgálnak, akik nem tanultak sem a 45 előttiből, sem az 56-os forradalomból. Ne adj isten, hogy egy félrepillantás a sétán, vagy a legkisebb kilengés, rögtön kiállítják a fegyelmi lapot. Főleg ezen a szendeképű Niedermüller [Gyula] századoson csodálkozom, erről azt tudták a váciak, hogy még a légynek sem ártott soha, amíg ott szolgált, itt meg szinte keresztül nézi az embert. Igaz, én Vácon nem ismertem őt, mert akkor még nem voltam ott, de itt meg van róla a véleményem és garantálom azt, hogy még eljön az az idő, amikor a külföldi rádió az ő nevét is zengedezni fogja” – fejezte be beszédét Bibó István elítélt.

Meg kívánom még jegyezni, hogy Bibót nem igyekszem lehetőleg „félbeszakítani” elbeszéléseiben, csak hadd beszélje először ki magát, hisz mindig lehet valami értékes anyag az elbeszélésében. Másrészt pedig gyanús lehetne, ha én erőszakkal és állandóan csak szűken a sztrájkjal kapcsolatos dolgokról tanúsítanék a kelleténél nagyobb érdeklődést.

Kmft.

Koltai elítélt

Értékelés: A jelentés értékes, mert Bibó és társai tevékenységét, illetve annak részleteit írja le a váci eseményekkel kapcsolatban.

Intézkedés: A jelentést megküldöm gépelésre az alosztályvezető elvtárs utasítása szerint.

Feladat: Mélyítse el a barátságot jobban Bibóval. Értesítse őt arról, hogy Mészáros dr-t Pestre vitték. Ezt úgy közölje, hogy a 119-es zárkásoktól tudja. Közölje vele azt is, hogy látta Lukács dr-t az átjárón, valószínűleg kihallgatáson volt. Mondja neki azt, hogy ha akar, közvetít üzenetet. Meg kell állapítani: 1. Kik voltak név szerint a szervezkedés szellemi irányítói? 2. Miféle módosítást akartak Gönczék végrehajtani?

Találkozás: 1960. jún.11

Darin Antal

r. fhdgy.

[ÁBTL 3.1.2. M-18703. 93–96. Darin Antal aláírásával ellátott, kézzel írt jelentés.]

5. Czajlik Péter fogdaügynök jelentése Asztalos György szerepéről a váci éhségstrájkban, 1960. június 15.

Adta: Czajlik Péter

Vette: Darin fhdgy.

Idő: 1960. jún. 15.

Jelentés

Az utolsó 3 hét alatt a következőket tudtam meg Asztalos György³⁴ szerepéről a sztrájk alatt.

Asztalos György már az első napon a gombüzemben értesült a sztrájkáról. Ekkor kereste fel és beszélt vele Thuránszky Zoltán³⁵ a rajzolóban. Majd vasárnap a zárkában mikor az elítélt társa behozta a reggelit és elmondták, hogy ők az elsők, akik felvették a reggelit. Asztalos kikelt magából, hogy szégyelljék magukat és elhordta azokat mindenféle csavargónak. Ezután mivel a zárkatársával szembekerült, óvatosságból nem sztrájkolt. Ez a 76-os zárkában történt.

Délelőtt amikor lementek a műszakra, lent a rajzolóban is, a TMK-ban Szabó Imre Ferencsel megbeszélték az eseményeket és ott is lázító magatartást tanúsított, mindaddig amíg a TMK-ban kitört a zűrzavar, ezután hagyták az eseményeket a maguk folyásában.

Ezenkívül a gombüzemben Thuránszkyval Pallos Lajos, és Májerszky Bélával³⁶ tárgyaltak a sztrájkáról.

Márianosztra 1960. jún. 15.

Czajlik Péter

Értékelés: A jelentés tájékoztató jellegű, mert Asztalos György és társai POFOSZ szervezőknek a sztrájkjal kapcsolatos tevékenységét írja le.

Intézkedés: A jelentést másolásra megküldöm.

Feladat: Állapítsa meg, hogy a POFOSZ egyes vezető személyeinek milyen szerepe volt a sztrájk előkészítésében.

Találkozás: 1960. jún. 25.

Darin r. fhadgy.

[ÁBTL 3.1.2. M-18130. 10. Darin Antal aláírásával ellátott, kézzel írt jelentés.]

6. „Koltai” fedőnevű fogdaügynök jelentése Bibó István elítéltről, 1960. június 24.

Márianosztra Orsz[ágos] Börtön
Nytsz: 253-1582
253-1619

Adta: „Koltai”
Vette: Darin fhdgy.
Idő: 1960. jún. 24.
„Szig[orúan] bizalmas!”

Jelentés
M[ária]nosztra 1960. 6. 24.-én

Feladatomból volt: Bibó István elítéltről megtudni, hogy ki, vagy kik, voltak Farkas Béla³⁷ elítélt közvetlen „összekötői” a kőműves-brigádban dolgozó váci elítéltek közül. Továbbá azt, hogy személy szerint kinek mi volt a szerepe a kőműves brigádon belül, vagy esetleg ezen a területen kívül?

A fentiekkel kapcsolatban jelentem az alábbiakat:

Bibó István elítélt amikor a vízházban találkoztunk, ma különösen jókedvűnek látszott, és meglepetésemre alig tudtam palástolni, amikor is azzal kezdte a beszélgetést, hogy: „Mondd Jánoskám, ti mit hallottatok arról, hogy végre Hruscsov megbukott volna?” Erre lehet, hogy észre is vette, hogy meglepődtem, és csak annyit tudtam kinyögni, hogy „Én még nem hallottam erről”, így azzal folytatta, hogy: „Tudod valamelyik »köteles« (kötélfonó) mondta, de olyan hangosan, hogy többen is meghallották közülünk. Ezért gondoltam, hogy te is tudsz már valamit efelől, hiszen egész bátran és nyíltan mondta az illető. S, nézd kérlek, utóvégre ez már várható volt, hiszen Hruscsov politikája már régen megérett erre. És ha ez igaz, akkor csakis egy katonai puccs következtében állhatott be, akkor pedig háború lesz! Ha pedig a Párt tette őt félre, akkor pedig még nagyobb fordulatok várhatók, mint a Molotovék buktatása után. Jönnek majd újra a nagy »szánom-bánomokkal.«” Itt, hogy ne fogjon nekem bele egy végtelen nemzetközi politikai prédikációba, mikor úgyszólván rövid ideig beszélhetünk csak, azzal szakítottam félbe őt, hogy: „Ja, igen Pista bátyám, átadtam Lupkovicsnak üzenetedet, és sokszor üdvözlök, majd próbál valamiképp a segítségedre lenni.” Erre Bibó azt válaszolta, hogy: „Igazán kedves Jánoskám, ne félj még ezt meghálálom neked. Bibó még lesz. Tudom, hogy a közeljövőben nemcsak »egynapos miniszter« leszek, ahogy most ugratnak, illetve tréfálnak velem. Mert a magyar közéletben mégis nevem volt, és rögtön megtaláltak, amikor szükségük volt rám. Na és bent a börtönben is csak »Bibó« maradtam én, és minden rabtársamtól megkaptam a kellő tiszteletet, már amennyire ezt a börtönkörülmények megengedték.” Itt újra átvettem a „fonalat”, és megszakítottam őt azzal, hogy: „Csak azt nem értem Pista bátyám,... már ne haragudj, hogy mindig visszatérek erre a ti sztrájkotokra, de ha már annyi okos, tapasztalt politikus, és volt katonatiszt volt közöttetek, hát minek kellett akkor egy kis bányamérnöknek olyan szerepet adni, mint ti, hogy az szervezze meg a kőműves brigádot? Ugyan »kire támaszkodhatott« ő a szerencsétlen, mikor szerintem csak parasztokat, vagy gyári segédmunkásokat szoktak a börtönbe a kőművesekhez beosztani?” Erre Bibó a következőket válaszolta: „Tévedsz Jánoskám! Mert nem tudom, hogy itt Nosztrán nálatok milyen emberekből tevődik össze, de nálunk Vácott bizony nagyon sok értelmes ember is dolgozott ebben a minőségben. Sőt a »legrámenősebb« társaság volt, hiszen ha csak azokat hozták volna ide, akkor itt már nincs elkülönítés nekünk, az biztos. Bátor magyar fiúk voltak mindannyian, ezért is kerültek Sátorlajúhelyre, ha jól tudom. Na de Farkas Béla is »belevaló« ember volt, és őrá senki nem sejtett semmit, mert »jól feküdt« mindenhol, ami szintén csak nekünk volt jó. Különben is ott volt mellette Székelyaz írnok egy nagyon rendes és megbízható egyén volt, és legtöbbször Székelynél tárgyaltunk meg dolgokat, mert ő jobban tudott magának időt szakítani erre, mint Farkas Béla. Kezdetben pedig még Szegedi [György] is jól tudtuk használni, csak nála az volt a baj, hogy egy kicsit nagyszájú volt, s nem győztük figyelmeztetni és fékezni. Tőle, mármint Szegeditől nem kell tartani, hogy fecsegni fog, sem a Harmati [Attilát]tól aki az asztalosok között volt a mi emberünk, ugyanúgy mint a Szentmártoni [Sándor] is” – mondja Bibó István elítélt, majd én azzal szakítottam újra félbe, hogy: „Na és mondd Pista bátyám,

arra nem gondolsz, hogy lesz olyan is ezek közül aki idővel meg fog törni és beszélni fog? Erre ő azt felelte, hogy: „Ahogy a jelek mutatják, még eddig nem sok lényeges dolgot tudnak, csak tapogatóztak nálam is, amikor kihallgattak. Hiszen mindegyik a saját bőrével is számol. Na és ha egy-kettő akadna is, aki megtörik, azt meg a többiek kifogják hurrogni, és egyszerűen azzal fogunk védekezni, hogy ezek csak azért beszélnek, mert idegileg összeroppantak és kész. A legvégső fokon pedig, ha úgy látnánk, hogy »minden kötél szakad«,... hát akkor is inkább olyan színezetben fogjuk lefesteni a dolgokat, hogy inkább csak zendülést tudjanak ránk sózni. Mert ezért mivel nem katonák, hanem csak elítéltek vagyunk, nem kaphatunk többet, mint 1 és fél évet. De ha a szervezkedést sikerül nekik ránk bizonyítani, akkor még 5 év is lehet könnyen. Na, de még addig sok minden történhet.” – mondja Bibó István elítélt, majd néhány jelentéktelen börtön dologgal fejeztük be beszélgetésünket, kért tőlem smirgli papírt, hogy ceruzát tudjanak hegyezni, s mikor azt kérdeztem, hogy nem fél, hogy a „Hipis” megtalálja a ceruzát, azt felelte, hogy: „Annus Pista³⁸ (a zárkatársa) jól járt ezzel a járógép felszereléssel, vagy mi a csoda,... de abban akármit el lehet rejtteni.”

Kmft.
Koltai elítélt

Értékelés: A jelentés értékes, mert meghatározza azt, hogy a kőműves brigádnál kik voltak Farkas Bélának és általában nekik az emberei.

Intézkedés: A jelentést másolásra és felhasználásra megküldöm.

Feladat: Meg kell még állapítani a másik szabadult vezető személy nevét. Ezenkívül azt, hogy hol, milyen körülmények között szoktak találkozni, beszélgetni és azt, hogy ki volt közülük az általánosan elismert vezető.

Találkozás: 1960. júl. 2-án

Darin Antal
r. fhdgy.

[ÁBTL 3.1.2. M-18703. 108–110. Darin Antal aláírásával ellátott, kézzel írt jelentés.]

7. „Koltai” fedőnevű fogdaügynök jelentése Bibó István elítéltről 1960. július 3.

Nysz: 253-1645/60

Márianosztra Orsz[ágos] Börtön

„Szig[orúan] bizalmas!”

Jelentés

M[ária]nosztra, 1960.7. 3.-án

Feladatom volt: Bibó István elítélttel való „beszélgetéseink” alkalmával, olyan helyzetet teremteni, illetve úgy vezetni a beszélgetésünk fonalát, hogy a következő tények tisztázódjanak:

1. Eredetileg milyen időpontra tervezték a megmozdulást, vagy volt-e meghatározott időpontjuk erre egyáltalán...?

2. Ő (Bibó) kitől hallotta először, hogy a kőműves brigád megkezdte a sztrájkot, és hogyan értesült arról pld, hogy melyik elítélt adta ki az utasítást a megkezdéshez és kinek...?

A fentiekkel kapcsolatban jelentem a következőket:

A tegnapi nap folyamán (júl. 2-án)³⁹ úgy jártam el, ahogy azt előzőleg Főhadnagy Úrral megbeszéltük. Megvártam amíg Veres Dezsőt előállítják, majd ezt „bizalmasan” megsúgtam Bibó István elítéltnak. Ennek az előjátéknak meg is volt az eredménye, ahogy a későbbiek során Bibó elbeszéléseiből érezhető volt, ennek az előzménynek a lélektani hatása. Másrészt pedig Bibó előtt újra beigazolódott, hogy nem mondtam neki valótlant, ami megerősítette velem szembeni bizalmát még jobban. Ez esetben⁴⁰ megkönnyítette munkámat az a körülmény is, hogy nem volt Bibó István mellett a zárkatársa, Annus István elítélt, ugyanis nevezett pont jókor került fegyelmi zárkába valami fegyelmezetlenség miatt, s így nem állt módjában Bibót rafinériájában kiegészíteni. A szolgálatban lévő bv. törm. úrral megbeszélve, előkészítettük aztán a lehetőségeket ahhoz, hogy mikor Bibó visszatér kihallgatásáról, rögtön mellém adja segítségül a takarítósokhoz. Amikor Bibó István elítélt visszatért kihallgatásáról, megvártam amíg megebédel, s aztán kértem a felügyelő urat, hogy engedje ki a Bibót a megbeszélés zárkatarításához segítségül. Találkozásunk alkalmával én kezdeményeztem a beszélgetést

azzal, hogy „félelmet színélve” azt kérdeztem Bibótól, hogy: „Mondd Pista bátyám! Csak nem »buktunk meg« azzal az egy-két újsággal, amit én neked titokban beadtam? Hisz láttam, hogy téged is a »sóhajok hídján« át kísértek, mint Veres Dezsőt, tehát sejthettem hogy csakis kihallgatásra vittek téged is. Már alig vártam, hogy mivel fogsz visszatérni, és már a sötét zárkában éreztem félig magam. De remélem nem beszéltél ilyesmiről, hiszen szavadat adtad...?” – mondtam én Bibó Istvánnak, mire ő a következőket válaszolta: „Áh, dehogy Jánoskám! Ugyanazon ügyből kifolyólag hívtak, mint a múltkor, és ugyanazok a »pofák« is hallgattak ki, a váci »buli« miatt”. „Még mindig ezzel vesződnek?” – kérdeztem én. „Sajnos, (mondja Bibó) de úgy látszik mégiscsak vádemelés lesz a vége. Különböznem nem mertek volna olyan hangnemben beszélni velem, mint amilyet használtak velem szemben. Még jó, hogy a te jóvoltodból tudtam arról, hogy doktor Veres Dezsőt már előttem kihallgatták, különben azt a bizonyos találkozót Mészáros doktor szobájába is letagadtam volna, de így mikor feltették azt a kérdést, hogy szoktam-e a Mészáros rendelőjében megfordulni és hányszor voltam nála, már rögtön sejtettem, hogy erről Veres Dezső már beszélt. Tehát marhaság lett volna tagadni, de annyival módosítottam a dolgot, hogy azt feleltem, hogy igen, egy esetben valóban találkoztam ott (Mészáros doktornál) Veressel, de csak hőmérőzés miatt jártam ott akkor.” „Na és mit beszéltetek meg akkor, vagy miről beszélgettetek” – tettem fel ismét a kérdést. „Az a pesti nyomozó volt, aki a múltkor is foglalkozott velem. Mondanom sem kell, hogy zavarban voltam, hát mit felelhetek erre? Aztán azt is kérdezték tőlem, hogy mikor kezdtük meg a szervezést, és azt, hogy ki volt az az illető, aki által tudomást szereztünk arról, hogy a kőművesek megkezdték a sztrájkot. Erre én megneveztem az egyik váci felügyelőt, hogy attól hallottam először, hogy mi van. Meg is neveztem az őrt, mert tudod valóban beszólt az nekünk, tehát ezt lehet nekik kontrollálni, és igazolni fog. Pedig alig tudtuk magunkat türtőztetni, meglepetést színélve azt válaszolni neki – mármint az őrnek –, hogy »Ugyan tényleg? Nahát, ilyen örülséget! stb.« Csak tudod ezzel a kérdéssel ott lesz a hiba, ha mondjuk pont Szegedi tört meg, és az vallomást tett már nekik ebből kifolyólag. Mert tulajdonképpen Szegedi jelezte Nagy Lajosnak a volt házimunkásnak, Nagy aztán továbbította nekünk. Én persze a hajamat téptem, hogy ilyen zavarosan indult meg az egész.” – mondja Bibó István elítélte, majd közbevágva azt kérdeztem tőle, (hogy kiugrasszam, ki volt az indítórugója az egésznek) mondva, hogy: „Na és ki volt az a marha, aki erre az »ukázt« kiadta, hogy kezdjék meg? Nem sok sütnivalója volt az illetőnek ilyen vonatkozásban, az biztos”. Erre Bibó azt felelte, hogy: „Tudod János, amikor valamit elrontanak, annak nehezen akad gazdája. Így ebben az esetben is az egyik a másikra fogja, hogy ő volt a hibás. Annyit azonban megtudtam, hogy nem Farkas mérnök adta az utasítást, talán az is volt a baj nála, hogy egy kicsit gyenge volt az emberek kezelésében. Székelyi inkább értett a nyelvükön, de itt Székelyi is elkésett, mert valamelyik kisebb csoport, állítólag 4-5 ember úgy körülvették őt, és mire szóhoz jutott volna, már elkiáltotta valamelyik magát, hogy: „Elég volt! Sztrájk! Nem dolgozunk stb.” „Na és ez hol zajlott le Pista bátyám, a börtön valamelyik udvarán, vagy hol?” – kérdeztem újra Bibót. Mire ő azt válaszolta, hogy: „Ezt nem tudom most neked pontosan megmagyarázni, hogy melyik részen történt, mert futótűzként szaladt végig a házon. Aztán olyan kavarodás támadt, hogy senki sem kereste a »forrást« hanem csatlakoztak. A villanyjelzés volt tulajdonképpen megbeszélve, de ebbe is valami hiba csúszott, és nem úgy történt ahogy tervezve volt.” – mondja Bibó István. Ezután én vettem át újra a szót, és azt kérdeztem tőle, hogy: „Na és most »ezek« mire mentek veled Pista bátyám, akik kihallgattak?” Erre azt felelte, hogy: „Én váltig igyekeztem olyképpen viselkedni, mint aki örül, hogy bíróság elé kerül az ügy. Ezt úgy adtam elő, hogy nekem ez csak jó lesz, mert úgy tisztázódni fog az én szerepem. Próbálkoztam egy kicsit erősebb hangot is megütni, és úgy látszik, hogy valami sértő kifejezést is használhattam, mert az egyik a két pesti nyomozó közül engem szemtelennek nevezett, és azzal fenyegetett meg, hogy ezért külön felelni fogok. A másik meg újra azzal vigasztalt, hogy el fognak szállítani a Fő utcára, ahol aztán majd a szemembe mondják a többiek, mert azok már rájöttek, hogy ők félre voltak vezetve. Sajnos ezek után Mészáros doktorról is feltételezhetem, hogy ő is »elköttyögött« valamit, mert a Veres Dezsővel való találkozásomról csakis tőle tudhatnak valamit. Szóval a nagy Proffesszor [sic!] is meggörcbült volna már! Ezt nem hittem volna János. Most aztán még az a körülmény is gyanús, hogy ezek most se jegyzőkönyveztek, tehát valóban el fognak szállítani a Fő utcára úgy látszik” – mondja Bibó I. Mire én azt kérdeztem tőle, hogy: „Na és most mi a szándékom, Pista bátyám, ha elszállítanak, és azt látod, hogy tényleg a szemedbe mondják majd a dolgokat?” „Ugyan kérlek! Hát van ezen mit gondolkodni? Vallomást tenni ráérek még akkor is, ha már látom, hogy minden kötél szakad. Addig viszont nagyon óvatossá kell lennem arra, hogy a

legkisebb ellentmondásba ne keverjem önmagam, mert akkor vége, ha már egyszer rajtacsípnék, hogy blablázok. Hű! A mindenit, hogy fog majd velem foglalkozni ez az egyik a kettő közül, a fiatalabbik pesti nyomozó, aki már itt is azt a megjegyzést tette szemtelen magatartásom miatt, hogy azt mondta, hogy: »Tudja Ön, hogy ilyen szemtelenkedésért valamikor két 'taslit' biztos kapott volna?« – ezt mondta nekem. Na most képzelj el, hogy fog ez majd a képembe nevetni, és gúnyolódni, ha már tényleg nem lesz kiutam?» – mondta Bibó István elítélt, ügyével kapcsolatban.

Különbösen ideges volt és állandóan az ajtóhoz ugrott, hogy nem jön-e az őr. Nem mondja, hogy fél a Fő utcai átszállítástól, de ezt a magatartása igazolja, hogy tart tőle.

Kmft.

Koltai elítélt

[ÁBTL 3.1.2. M-18703 113–116. Aláírás nélküli, kézzel írt jelentés.]

8. „Csorba Pál” fedőnevű fogdaügynök jelentése a váci sztrájk résztvevőiről és a közöttük lévő kapcsolatról, 1960. július 28.

Adta: „Csorba Pál”

Vette: Darin r. fhdgy.

Idő: 1960. júl. 28.

Jelentés

Tisztelettel jelentem az utóbbi időkben Bibó Istvántól, Göncz Árpádtól, és Dr. Kertész Dezsőtől a váci sztrájkjal kapcsolatban valamint annak előkészítéséről az alábbiakat tudtam meg:

Mindhármuk elbeszéléséből kitűnik, hogy a váci sztrájkot megelőzően Vácon az Országos Börtönben már szervezetek alakultak, hogy Bibó szavával éljek: „a váci sztrájk nem csak azért érdekes, mert egy megfelelő politikai helyzetben jól jött, hanem egyben jele annak is, hogy a Vácon lévő politikai foglyok egy része egységbe tömörült, ennek az egységnek volt a jele a váci demonstratív sztrájk.”

Göncz Árpád elbeszéléséből a következőket tudtam meg: A sztrájkot megelőző időben a fordítóknál és a laboratóriumban kialakult egy politikai csoport, amely 2 részre oszlott. Ennek egyik része az úgynevezett ifjúsági csoportot alkotta a laboratóriumban dolgozó: Hegedűs László, Rácz József, Pataki László,⁴¹ Dr. Tóth Lajos, Mécs Imre,⁴² Hrabovszky László,⁴³ Papp József, Rácz Sándor.⁴⁴

Ezzel kapcsolatban megjegyezni kívánom, hogy Rácz József már 1958-ban kapcsolatba lépett a POFOSZ egyik főszervezőjével, Gyarmati Lajossal⁴⁵ a Bp-i Országos Börtönben, itt ismerkedett meg a POFOSZ eszméjével és itt tette magáévá a POFOSZ-ra oly jellemző „szintézis” középutas politikai eszmét. E ifjúsági csoportot a „felnőttek” közül főleg Haraszti Sándor,⁴⁶ Mérei Ferenc,⁴⁷ Göncz Árpád irányította, de ezt oly taktikával csinálták, hogy az ifjak észre se vegyék a befolyásolást. Göncznek ez könnyű volt, hiszen sokáig ott dolgozott velük, majd mikor fegyelmi úton eltávolították onnan, akkor pedig könnyű volt az áldozatot játszani. Mérei és Haraszti először kulturális síkon közelített, vagyis könyveket adott kölcsön nekik, sőt Haraszti Sándor több száz forint értékű könyvet hagyott Rácz Józsefre. És megígérte neki, hogy szabadulás után Ráczot magához veszi, így annak politikai karrierjét is jobban tudja segíteni, mindebből az tűnik ki, hogy ezeknek az ifjúsági csoporttal messzemenő terveik voltak.

Az ifjúsági csoport feladata Göncz szerint az volt a váci demonstratív sztrájk alatt, hogy mivel együtt laktak az 50-es zárkában az asztalosok, kőművesek által elkezdett demonstráció mellé odaálljanak elsőnek, hogy ezzel példát adjanak a szolidaritásra.

Göncz ezenkívül elmondta, hogy az MZ-re kerülése után is kitűnő szervező munkát tudott végezni, mert december után oly annyira fellazult az MZ fegyelme, hogy az elítéltek nyugodtan tudtak egyik zárkából a másikba menni, így önala is nyugodtan tudott gyülekezni: Litván György,⁴⁸ Lócsei Pál,⁴⁹ Herczeg András, Eötvös Lajos.⁵⁰ Ahol azután nyugodtan megtárgyalták a napi híreket, valamint minden börtön és azon kívüli dolgot. Többek között itt beszéltek meg többszörösen Dr. Zudar Endre⁵¹ lebuktatását aki szerintük veszedelmes „vamzer” volt. Amit azután Herczeg Endre és Eötvös Lajos hajtott végre. Ide többször különféle ürüggyel Dr. Mészáros is feljárt, ezenkívül állandóan tartották a kapcsolatot a fordítókkal, akik a házimunkásokon, Nagy Lajoson és Mészároson keresztül üzentek. Bibó elmondta, hogy Vácon a szervezést komolyan tavaly ősszel kezdték el Donáthtal, Haraszttal

és Méreiével. Decemberben majdnem le is buktak Mérei kórházba járásával, de hála óvatosságuknak ez nem történt meg.

Mérei és Donát többször hosszabb időt töltött a kórházban, itt alkalom volt a különböző munkahelyeken dolgozó egyénekkel összecsalákozni, megismerkedni és ezáltal „barátokat” szerezni, itt ismerkedett meg és később szorosabb kapcsolatot tartott fent Mérei és Donát, Szegedi György és Viktor Károly elítélttel. Mint Bibó elmondja, Szegedin keresztül tudott azután Donát, Mérei nagyobb összeköttetést és kontaktust szerezni a kőművesekkel.

Ezenkívül még beszélt arról is, hogy Dr. Radó György⁵² elítéltt szintén „baráti” kapcsolatot tartott fent a fenti egyénekkel, miután Radó az 53-as zárkából átkerült a kórházba, mind könnyebbé vált az átjutás a kórházba bizonyos időre. Radó a kórházban állandóan gyűjtötte a híreket és azokat a hozzá átjáró Széll Jenőnek,⁵³ Klaus Sándornak, Mérei Ferencnek átadta, valamint ugyanúgy tudták az üzeneteket is [küldeni] a más munkahelyen dolgozó elítélteknek, és az azoktól jövő híreket is így kapták meg.

Radó a demonstrációs sztrájk után, mint orvos igen könnyen tudott érintkezni az elkülönített elítéltekkel is, és így a dolgok minden állását tudta⁵⁴ közölni azokkal, és a nagyobb meglepetéseket” ezzel kiküszöbölni.

Dr. Kertész Dezsőtől az alábbiakat tudtam meg. Mint olyan ember, aki hosszú ideig volt az MZ orvosa, majd a kórházban lett orvos, s igen nagy személyi ismeretsége volt a váci elítéltek között. Így Gönczöl Dezsővel, aki az asztalos műhelyben dolgozott, állandó szoros kapcsolatot tartott fent, aki számára a híreket, melyeket az asztalos műhelyben olvastak az újságokból, valamint a kintől bejáró civilek hoztak, így kapta meg. Kertész azonban nem tartott Méreiékkel és a többi „Nagy Imréssel” szorosabb kapcsolatot, mert jómagam habár valamikor kommunista volt, de az idő multával saját elvét elárulta, és végleg ellene fordult, nem szívelte a jobboldali beállítottságával a baloldali Méreiéket, és ezért mivel Göncz és Bibó ezekkel szoros kapcsolatot tartott fent, még ezeket is bizonyos előítéletekkel kezelte, amit azóta erősen megbánt, ami az itteni viselkedéséből kitűnik, és mindinkább szoros kapcsolatot épített ki Gönczcel, amit azonban Göncz elszállítása ketté húzott.

Márianosztra 1960. júl. 28.

Csorba Pál

Értékelés: A jelentés értékes, mert a váci sztrájk ügyben újabb adatokat és újabb személyeket közöl.

Ezenkívül pedig kontrol jelentésként is lehet használni a váci sztrájk ügyben.

Intézkedés: A jelentést másolásra megküldöm és a vizsgálati osztálynak is kérek egy másolati példányt megküldeni.

Feladat: Irányítsa úgy a beszélgetést, hogy Bibó és társai beszéljenek arról is, hogy a POFOSZ-nak volt-e szerepe a sztrájkban? Mit tudnak ők a POFOSZ-ról?

Találkozás: Orvosi rendelés ürügye alatt 1960. aug. 13.

Darin Antal r. fhdgy.

[ÁBTL 3.1.2. M-18130. 25–29. Darin Antal aláírásával ellátott, kézzel írt jelentés.]

9. „Csorba Pál” fedőnevű fogdaügynök jelentése Peszlen Antal szabaduló elítéltről és a Vácról átszállított POFOSZ tagokkal való kapcsolatáról, 1960. október 20.

Adta: „Csorba Pál”

Vette: Darin r. fhdgy.

Idő: 1960. október 20.

Jelentés

1960. október 20-án „Csorba Pál” fn. ügynök a találkozón az alábbi jelentést adta:

„Alulírott tisztelettel jelentem, hogy Peszlen Antal,⁵⁵ aki 1961. január 3.-án szabadul, jelenleg a fürdőben az elítéltt-társaival tart kapcsolatot, itt ezektől összegyűjti az üzeneteket, hogy szabadulása után ezeket azok hozzátartozóinak átadja. Így pl. Asztalos György feleségének azt az üzenetet közli, hogy menjen el az ügyészre és ott intézkedjen, mert ő jogtalanul kapta fegyelmi büntetését.

Bibó István azt üzeni feleségének, hogy menjen el Erdei Ferenchez, és annak mondjon

el mindent, ami itt Márianosztrán történt, valamint Göncz Árpád feleségét is keresse fel és mondja meg neki, hogy férje a váci sztrájk miatt a Fő utcán van. Mondjon el mindent a sztrájkokról is.

Megjegyezni kívánom, hogy e hó 13-án, csütörtökön reggel Niedermüller szds. úr ellenőrzés alatt Annus Istvántól kivette a plusz kenyeret a fegyelmi zárkáról, amit Újházi törm. úr visszaadott azonnal, hogy „egye meg gyorsan”.

Márianosztra, 1960. október 19.

Csorba Pál s.k.

Értékelés: A jelentés értékes, mert rajta keresztül ellenőrizni tudom Peszlen Antal ügynökjelölt őszinteségét. Ezenkívül Újházi törm Annus István elítélthez való viszonyát is jelenti.

Intézkedés: 1. Kérem a jelentést lemásolni és egy másolati példányt Márianosztrára megküldeni. 2. Újházi törm-el kapcsolatos részt kérem kivonatolni és megküldeni a BM Felügyeleti Csoportnak Bárány r. fhdgy. elvtárs részére.

Feladat: Az ügyben az ügynök feladatot nem kapott.

Találkozás: 1960. november 17. a kórházban

Darin Antal r. fhdgy.

[ÁBTL 3.1.2. M-18130. 40. Darin Antal aláírásával ellátott, kézzel írt jelentés]

¹ Kertész Dezső – Litván György: *Váci börtönsztrájk, 1960. Visszaemlékezések és dokumentumok*. In Évkönyv IV. 1995. 1956-os Intézet, Budapest, 1995, 163.

² Dr. Mészáros Gábor a szellemi hagyatékát: verseit és prózai írásait halála után fia rendezte sajtó alá. „Az éhségsztrájk” című, a váci éhségsztrájkról írt versének részlete olvasható: Uo. 180.

³ Uo. 164.

⁴ Földvári Rudolf visszaemlékezése a váci éhségsztrájkra. Lásd uo. 175.

⁵ Tóth Nándor elítélt visszaemlékezése a váci éhségsztrájkra. Lásd uo. 177.

⁶ Uo. 166.

⁷ 1960-ban az 1955-ös genfi mintájára szervezett négyes csúcstalálkozó előkészületei alatt, május 1-én Szverdlovszk közelében a szovjet légvédelem egy föld-levegő rakétával lelőtt egy amerikai U2-es kémrepülőgépet, melynek kikapultált pilótáját foglyul is ejtették. Hruscsov az Eisenhowerrel való párizsi találkozását ahhoz a feltételhez kötötte, hogy az amerikai elnök kérjen nyilvánosan bocsánatot a szovjet légtér megsértéséért. Eisenhower először tagadta a tényt, de mikor nyilvánosan bemutatták az élve maradt pilótát, aki beszámolt feladatáról, beismerte a kémkedést. A szovjet főtítkárl elutazott Párizsból, a csúcstalálkozó elmaradt, s szovjet részről lemondták az amerikai elnök Moszkvába tervezett látogatását is.

⁸ Földes László: *A második vonalban*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1984, 279.

⁹ A Márianosztrára szállított rabok névsora: Annus István, Asztalos György, Bibó István, Bognár Ferenc, Czajlik Péter, Csongrádi Vilmos, Dr. Dobai István, Gerényi Gyula, Göncz Árpád, Harmathi János, Jenei Andor, Dr. Kertész Dezső, Kiss Károly, Lendvay Dániel, Lichtenstein Sándor, Lukács Elemér, Marjai József, Dr. Mészáros Gábor, Molnár Ferenc, Nagy Lajos, Peszler Antal, Suba György, Szatmári János, Szatmári Sándor, Szegedi György, Szentmártoni Sándor, Dr. Tóth István, Vereczki György, Veres Dezső. Kertész – Litván: i. m. 231.

¹⁰ Czajlik Pétert az 1956-os forradalomban való részvételéért és tiltott határátlépésért 12 év börtönre ítélték, 1963-ban szabadult.

¹¹ Tóth István visszaemlékezése a váci éhségsztrájkra. Lásd Kertész – Litván: i. m. 178.

¹² Bibó István visszaemlékezése a váci éhségsztrájkra Lásd uo. 187.

¹³ Niedermüller százados beszámolója parancsnokának Lásd uo. 218.

¹⁴ Uo. 171.

¹⁵ Tkv sz.: törzskönyv szám.

¹⁶ A kézírás elmosódottsága miatt nem lehet pontosan érteni a szót, vélhetően: „palik”.

¹⁷ Darázs István az 1956-os forradalom idején a salgótarjáni karhatalom parancsnoka.

¹⁸ P.v.: Pestvidéki Törvényszék és Fogda.

¹⁹ A *Heti Híradó* a váci börtön belső újságja volt.

²⁰ Dr. Lupkovics Györgyöt az 1956-os forradalomban való részvételéért, röplapterjesztésért és több bizottság munkájában való részvételéért 1958-ban 15 év börtönbüntetésre ítélték, 1961-ben szabadult.

²¹ Bán Istvánt 1957-ben demokráciaellenes izgatásért 8 év börtönbüntetésre ítélték, amnesztiával szabadult.

²² MZ-körlet: magánzárka körlet.

²³ Bibó István 1946–1949 között a Kelet-Európai Tudományos Intézet tanára, majd elnöke, 1950-től könyvtáros az Egyetemi Könyvtárban. A forradalom alatt 1956. október 30-án részt vett a Nemzeti Parasztpárt (Petőfi Párt) újjászervezésében. November 2-án a párt miniszternek jelölte az újjáalakuló Nagy Imre-kormányba, így államminiszterré nevezték ki. November 4-én Tildy Zoltánnal együtt tárgyalta az Országgyűlés épületét megszálló szovjet csapatokkal, s még aznap kiáltványt fogalmazott meg, mint a törvényes kormány egyetlen képviselője. 1958-ban életfogytiglani börtönre ítélték, az 1963. évi amnesztiával szabadult.

²⁴ Veres Dezsőt az 1956-os forradalomban való részvételéért 1958-ban 6 év börtönbüntetésre ítélték

²⁵ Dr. Kertész Dezső az 1956-os forradalom ideje alatt a hódmezővásárhelyi honvédségi alakulatnál a forradalmi katonai bizottság elnöke volt. 1957-ben a Szegedi Katonai Bíróság 7 év börtönbüntetésre ítélte, 1962-ben szabadult.

²⁶ A lap oldalán kézzel írt megjegyzés: „Az üzenet lényege az volt, hogy ne vállaljuk az etetést, ha sztrájkoló elítéltekről lenne szó.”

²⁷ Rózsa László r. őrnagy, a Váci Országos Börtön operatív csoportjának vezetője volt

²⁸ Jenei Andor munkást az 1956-os forradalomban való szervezkedésért 8 évi börtönbüntetésre ítélték.

²⁹ Göncz Árpád az 1956-os forradalom alatt az Értelmiségi Forradalmi Bizottságot szervezte, tagja volt a Magyar Nemzeti Forradalmi Bizottságnak. 1958-ban életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélték, amit 15 évre csökkentettek. 1963-ban amnesztiával szabadult.

³⁰ Gerényi Gyula az újpesti forradalmi bizottság tagja volt. 1959-ben 15 év börtönbüntetésre ítélték, 1963-ban szabadult.

³¹ Két szó áthúzással olvashatatlaná téve.

³² Egy szó áthúzással olvashatatlaná téve.

³³ Ennél a bekezdésnél a lap oldala vonallal kijelölve, a szöveget egy nagy kérdőjellel látták el.

³⁴ Asztalos Györgyöt 1956-ban a Budapesti Katonai Bíróság hűtlenség büntette miatt 8 év börtönbüntetésre ítélte.

³⁵ Thuránszky Zoltán 1950–54 között vezetőségi tagja volt a Magyar Keresztény Nemzeti Párt szervezkedésének. 1955-ben 13 év börtönbüntetésre ítélték, 1964-ben szabadult.

³⁶ Májerszky Bélát az 1956-os forradalomban való részvételéért ítélték börtönbüntetésre.

³⁷ Farkas Béla az 1956-os forradalom idején munkahelye, a Lovászi Kőolajtermelő Vállalat munkástanácsának tagja volt. 1958-ban 13 év börtönbüntetésre ítélték, 1963-ban szabadult.

³⁸ Annus Istvánt az 1956-os forradalomban való részvételéért életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték, amnesztiával

szabadult.

³⁹ A dátum mellett a „meg” szó áthúzva.

⁴⁰ Az „esetben” szó áthúzással javítva.

⁴¹ Pataki László az 1956-os forradalom idején a XVI. kerületi Forradalmi Ifjúsági Bizottság nemzetőr csoportjának tagja volt, amiért 19 év börtönbüntetésre ítélték.

⁴² Mécs Imrét az 1956-os forradalomban való részvételéért 1958-ban halálra ítélték, amit 1959-ben életfogytiglani börtönbüntetésre változtattak. 1963-ban amnesztiával szabadult.

⁴³ Hrabovszky Lászlót az 1956-os forradalomban való szervezkedéséért 10 év börtönbüntetésre ítélték.

⁴⁴ Rác Sándort a Nagy-budapesti Központi Munkástanács elnökét 1957-ben életfogytiglan tartó börtönbüntetésre ítélték, 1963-ban szabadult.

⁴⁵ Gyarmati Lajost 1954-ben demokratikus államrend elleni szervezkedésért 15 év börtönbüntetésre ítélték, ezt 1958-ban 8 évre csökkentették.

⁴⁶ Haraszi Sándort az 1956-os forradalomban való részvételéért, szervezkedésért 6 év börtönbüntetésre ítélték, 1960-ban szabadult.

⁴⁷ Mérei Ferenc pszichológus, az 1956-os forradalomban játszott szerepe miatt 1958-ban 10 év börtönbüntetésre ítélték, 1963-ban amnesztiával szabadult.

⁴⁸ Litván György 1956-ban a Petőfi Kör tagjaként részt vett a Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom szervezésében. 1959-ben 6 év börtönbüntetésre ítélték, 1963-ban amnesztiával szabadult.

⁴⁹ Lőcsei Pál újságíróként az 1956-os forradalom idején forradalmi újság szerkesztésében vett részt. 1958-ban 8 év börtönbüntetésre ítélték.

⁵⁰ Eötvös Lajos az 1956-os forradalom idején hivatalos kiküldetésben lévő alezredesként a bécsi követségen kezdeményezője volt a Forradalmi Bizottság megalakításának. 1958-ban a Budapesti Katonai Bíróság 12 év börtönbüntetésre ítélte, 1963-ban szabadult.

⁵¹ Dr. Zudar Endrét 1954-ben szervezkedés kezdeményezése és vezetésének büntette miatt 14 év börtönbüntetésre ítélték, 1956-ban szabadult.

⁵² Dr. Radó György az 1956-os forradalom előkészítéséért és szervezéséért 12 év börtönbüntetésre ítélték, 1961-ben szabadult.

⁵³ Széll Jenő az 1956-os forradalom idején a Magyar Rádió kormánybiztosa volt, 1959-ben 5 év börtönbüntetésre ítélték, 1961-ben amnesztiával szabadult.

⁵⁴ Egy olvashatatlan szó áthúzva.

⁵⁵ Peszlen Antalt 1958-ban a Budapesti Katonai Bíróság tiltott határátlépés kísérlete, és egyéb köztörvényes bűntettek miatt 5 év 7 hónap börtönbüntetésre ítélték.